

EINDEVALUATIE ARBOCONVENANT ORKESTEN

- Eindrapportage -

Bussum, 17 mei 2006

Orbis Advies en Onderzoek BV
Prins Hendriklaan 3
1404 AR Bussum

Quirien van Ojen
Etienne Lemmens
Wietske Nijhof
Youssef Boutachekourt

INHOUD

Voorwoord

Samenvatting

1. Inleiding en onderzoeksopzet

1.1 Het arboconvenant	6
1.2 Onderzoeksopzet	7

2. Uitvoeringsplan

2.1 Communicatieplan.....	10
2.2 Website.....	11
2.3 Prestatiecontracten arbodienst.....	11
2.4 Minimumeisen bij nieuw- en verbouw.....	12
2.5 Begroting en werkelijke kosten.....	12

3. Effecten bij orkesten en musici

3.1 Inleiding	13
3.2 Plannen van aanpak van orkesten	16
3.3 Kennis en communicatie	17
3.4 Implementatie	18
3.5 Bewustwording	19
3.6 Effecten en bereik.....	22

4. Nabeschuiving en borging

4.1 Conclusies	28
4.2 Borging in de toekomst.....	30

Bijlage 1.	Overzicht inhoud van Plannen van Aanpak van orkesten
Bijlage 2.	Itemlijst diepte-interviews
Bijlage 3.	Vragenlijst telefonische enquête

Voorwoord

Beroepsmusici staan vaak bloot aan hard geluid. Hierdoor lopen ze het risico om blijvende gehoorschade op te lopen. Om dit probleem aan te pakken hebben de overheid en de sociale partners op 7 november 2002 een arboconvenant gesloten met de 11 Nederlandse symfonieorkesten. Dit Arboconvenant Orkesten inzake Schadelijk Geluid is ondertekend door het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, het Contactorgaan Nederlandse Orkesten (CNO), FNV Kiem en de Nederlandse Toonkunstenaarsbond. Het convenant zou oorspronkelijk eindigen op 1 januari 2006, maar gaat uiteindelijk door tot 1 mei 2006.

Voor u ligt een beknopte eindevaluatie van het Arboconvenant Orkesten. Het onderzoek is verricht in opdracht van het Contactorgaan Nederlandse Orkesten (CNO), dat daartoe is gemachtigd door de Branchebegeleidingscommissie (BBC) Orkesten. De eindevaluatie heeft een helder beeld opgeleverd van de impact van het arboconvenant op de bewustwording bij orkesten en orkestleden van de risico's van de blootstelling aan schadelijk geluid. De nadruk van het onderzoek lag niet op meting van het aantal decibellen waaraan orkestleden aan het einde van de convenantsperiode worden blootgesteld, maar op de ervaringen van orkesten en musici met het convenant, de impact van de maatregelen en de wijze van implementatie. Door tevens te focussen op lessen voor de toekomst, heeft het onderzoek voorstellen opgeleverd voor de borging van de resultaten van het convenant.

De eindevaluatie is behalve kwalitatief ook een kwantitatief onderzoek. We ontkomen er niet aan om cijfers en tabellen te presenteren. Wel willen we hier een waarschuwing geven aan diegenen die cijfers gewoonlijk als 'hard' ervaren. We hebben de antwoorden op de telefonische enquête zorgvuldig bewerkt en geanalyseerd met behulp van statistisch verantwoorde methodieken. Maar de resultaten blijven 'slechts' benaderingen van de werkelijkheid. Aanvullend willen we benadrukken dat de resultaten louter de perceptie van werknemers en werkgevers betreffen.

Het onderzoek is in zeer korte tijd gestart en afgerond. Organisatorisch en planmatig vereist dat nogal wat inspanning. Dat het toch gelukt is, danken we onder andere aan Mirjam H. Coronel-Timmermans (coördinator Arboconvenant Orkesten) en alle betrokken werkgevers die ons wilden ontvangen voor een gesprek. Een speciaal dankwoord gaat uit naar de orkestleden die de moeite namen een telefonisch gesprek met ons te voeren. Tot slot een extra dankwoord aan het CNO en de BBC voor het getoonde vertrouwen in Orbis.

Quirien van Ojen

Samenvatting

Musici staan geregeld bloot aan hard geluid. Om dit probleem aan te pakken hebben de overheid en de sociale partners op 7 november 2002 een arboconvenant gesloten met de 11 Nederlandse symfonie-orkesten. Het convenant loopt op 1 mei 2006 af en is door Orbis geëvalueerd.

De eindevaluatie heeft opgeleverd dat de kwalitatieve doelstellingen in grote mate zijn bereikt. Alle orkesten hebben maatregelen getroffen om de blootstelling aan schadelijk geluid te beperken. Het arboconvenant heeft daaraan een belangrijke bijdrage geleverd. Door het convenant is de bewustwording onder musici versneld, is een paradigmaverandering ingezet en hebben orkesten schadelijk geluid intensiever aangepakt. Een substantieel deel van de musici heeft echter nog steeds weerstand tegen bepaalde maatregelen. Voor hen spelen artistieke normen de boventoon. Musici zien vooral succes bij het gebruik van geluidsschermen en rekening houden met geluid bij de bouw en verbouw van podia. Het gebruik van gehoorbeschermers tijdens repetities en/of uitvoeringen, de dirigent geluids-bewuster maken, geluidsbewuster programmeren en alternatieve orkest-opstellingen realiseren, worden in veel mindere mate genoemd als zinvolle oplossingen om hard geluid te beperken. Opvallend is dat het creëren van ruimte tussen musici en aanpassing van de orkestbak niet of heel weinig worden genoemd, terwijl dit soort maatregelen wel als mogelijk succesvolle oplossingen door de meeste orkesten worden nagestreefd. Niet één maatregel springt eruit als zijnde bijzonder succesvol. Onder het motto 'alle kleine beetjes helpen' dient succes te worden gevonden in de combinatie van maatregelen. Of de kwantitatieve doelstellingen zijn gehaald is niet bekend omdat de nulmeting niet is herhaald.

Het implementatieproces van de maatregelen uit het convenant is redelijk goed verlopen. Sommige ingezette communicatiemiddelen zoals de nieuwsbrieven zijn door de orkesten positief ontvangen; anderen wat minder. Vanuit de uitvoeringsorganisatie van het convenant had echter iets beter samengewerkt kunnen worden met de orkesten. Ook zou aansluiting worden gezocht bij het arboconvenant Podiumkunsten. Hier is echter weinig van terecht gekomen.

De orkestenbranche is een kleine branche; daarom kan voor de toekomst beter samenwerking worden gezocht in een groter geheel om informatie actueel te houden en samen hulpmiddelen verder te ontwikkelen. De energie zou daarbij niet gericht moeten worden op het bedenken van nieuwe maatregelen. Die zijn er niet of die werken toch niet. Het gaat nu om de kloof tussen wat kan en wat mag te verkleinen. De focus moet liggen op de optimale balans tussen (persoonlijke) gehoorbescherming en artistieke normen enerzijds en verplicht gebruik van hulpmiddelen en vrijwilligheid anderzijds.

1 INLEIDING

1.1 Het arboconvenant

Aanleiding voor het arboconvenant

In Nederland raakt een deel van de beroepsmusici arbeidsongeschikt door gehoorafwijkingen. Uit verschillende wetenschappelijke studies blijkt dat dit komt door geregelde blootstelling aan te hard geluid. Om dit probleem aan te pakken hebben de overheid en de sociale partners op 7 november 2002 een arboconvenant gesloten met de 11 Nederlandse symfonie-orkesten. Het Arboconvenant Orkesten inzake Schadelijk Geluid is ondertekend door het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, het Contactorgaan Nederlandse Orkesten (CNO), FNV Kiem en de Nederlandse Toonkunstenaarsbond.

Doelstellingen

In het arboconvenant worden de volgende doelstellingen omschreven:

1. Het risico voor het ontstaan van gehoorschade bij musici wordt teruggedrongen. Hierbij is de zogeheten nulmeting 'onderzoek schadelijk geluid in orkesten' steeds de uitgangssituatie. De bij het convenant betrokken partijen stellen zich ten doel dit uiterlijk op 31 december 2005 te hebben gerealiseerd.
2. Aan het eind van de convenantsperiode moet minimaal 90% van de orkestmusici en 100% van hun werkgevers de mogelijke gevolgen kennen van blootstelling aan schadelijk geluid en bovendien weten hoe deze blootstelling kan worden vermeden.
3. Het ontwikkelen en marktrijp maken van nieuwe typen gehoorbeschermers, die geschikt zijn voor toepassing in de orkestpraktijk.
4. De gemiddelde jaarlijkse blootstelling van de 'zwaarst belaste' musici moet met 5 decibel verminderen en de blootstelling van de totale risicogroep met 50%.
5. Het opstellen van een 'plan van aanpak' door elk orkest.
6. Na de looptijd van het convenant moet bij alle betrokkenen een omslag zijn ontstaan in het denken over schadelijk geluid; beheersing en beperking van het risico op gehoorschade moet binnen de bedrijfstak van professionele orkesten een gedragsstandaard zijn geworden.

De kwantitatieve doelstellingen van het arboconvenant zijn vastgesteld op basis van de nulmeting van Peutz. Helaas heeft er geen eindmeting plaatsgevonden om te bepalen in welke mate deze kwantitatieve doelstellingen zijn bereikt.

Plan van Aanpak

Om de doelen van het arboconvenant te bereiken is gekozen voor een projectmatige aanpak met vijf hoofdprojecten:

1. Opstellen en uitvoeren van een communicatieplan.
2. Het ontwikkelen van een website.
3. Het opstellen van een prestatiecontract met arbodiensten.
4. Het opstellen en verspreiden van een pakket met minimumeisen bij nieuw- en verbouw.
5. Het opstellen van plannen van aanpak voor alle orkesten afzonderlijk.

De vijf hoofdprojecten zijn in het Plan van Aanpak uitgewerkt in subdoelen, doelgroepen en activiteiten. Deze worden in de volgende hoofdstukken besproken.

1.2 Onderzoeksopzet

Doelstelling

De opdrachtgever wil graag een helder beeld krijgen van de impact van het arboconvenant op de bewustwording bij orkesten en orkestleden van de risico's van blootstelling aan schadelijk geluid. De nadruk van het onderzoek ligt niet op meting van het aantal decibellen waaraan orkestleden aan het einde van de convenantsperiode worden blootgesteld, maar op de implementatie van de maatregelen, het convenantproces en de lessen voor de toekomst. De evaluatie dient inzicht te geven in de meerwaarde van de activiteiten en eventuele kritische succes- faalfactoren daarbij. Daarnaast gaat het ook om de ervaringen van de doelgroep, om inzicht te krijgen in aanvullende behoeften bij orkesten en orkestleden op het gebied van preventie van schadelijk geluid. Tenslotte dient het onderzoek een bijdrage te leveren aan de discussie over borging van het beleid ten aanzien van geluid in de toekomst en rol van de betrokken organisaties.

Onderzoeksvragen

Onderzoek naar het aantal decibellen waaraan orkestleden worden blootgesteld heeft geen prioriteit in deze evaluatie. Andere doelstellingen van het arboconvenant betreffen veeleer het gedrag en de houding van orkestleden ten opzichte van schadelijk geluid. In het Plan van Aanpak wordt niet voor niets met

nadruk gesproken over het probleem of het doel 'erkennen', 'herkennen' en over een 'algehele omslag in het denken over en het handelen met betrekking tot schadelijk geluid (paradigmaverandering)'. Gezien deze invalshoek zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

1. In welke mate zijn de doelstellingen van het Arboconvenant Orkesten bereikt?

Om te bepalen of het risico voor het ontstaan van gehoorschade bij musici is teruggedrongen en om te bepalen of de gemiddelde jaarlijkse blootstelling van de 'zwaarst belaste' musici met 5 decibel is verminderd en de blootstelling van de totale risicogroep met 50%, is technisch onderzoek noodzakelijk. Daarover wordt in deze rapportage niet geschreven. De overige convenantdoelstellingen zijn wel onderwerp van dit onderzoek:

- 1a. Hoeveel procent van de orkestmusici en hun werkgevers kennen na afloop van de convenantsperiode de mogelijke gevolgen van blootstelling aan schadelijk geluid?
 - 1b. Hoeveel procent van de orkestmusici en hun werkgevers weten na afloop van de convenantsperiode hoe deze blootstelling kan worden vermeden?
 - 1c. In welke mate zijn nieuwe typen gehoorbeschermers ontwikkeld en marktrijp gemaakt, die geschikt zijn voor toepassing in de orkestpraktijk?
 - 1d. In welke mate hebben de orkesten 'plannen van aanpak' opgesteld na afloop van de convenantsperiode, met welke inhoud en hoe is de implementatie ervan verlopen?
 - 1e. Is na afloop van het convenant bij orkesten en orkestleden een omslag ontstaan in het denken over schadelijk geluid en is beheersing en beperking van het risico op gehoorschade binnen de bedrijfstak van professionele orkesten een gedragsstandaard geworden?
2. Welke convenantmaatregelen zijn daadwerkelijk geïmplementeerd en in welke mate zijn ze 'geland' op de werkvloer (bereik)?
 3. Hoe is het implementatieproces (waaronder communicatie) van de convenantmaatregelen verlopen en wat zijn de kritische succes- en faal-factoren daarbij geweest?
 4. Welke activiteiten en/of producten binnen het arboconvenant zijn te beschouwen als succesvol, zijn deze overdraagbaar en zo ja, hoe?

5. Welke borgingsadviezen voor de toekomst kunnen voor de sector worden geformuleerd?
6. Welke aanvullende behoeften leven bij orkesten en orkestleden op het gebied van preventie van schadelijk geluid?

In deze eindevaluatie is niet ingegaan op de kosten van het convenant en of deze opwegen tegen de opbrengsten ervan.

Onderzoeksmethoden

We hebben de volgende onderzoeksmethoden gehanteerd:

1. Documentenanalyse
2. Telefonische enquête onder orkestleden
3. Face-to-face interviews met acht werkgevers
4. Rondetafelconferentie met (vertegenwoordigers van) SZW, CNO, FNV Kunsten en de Nederlandse Toonkunstenaarsbond

Ter voorbereiding op de telefonische enquêtes, de interviews en de ronde tafelconferentie zijn relevante bronnen geraadpleegd zodat de inhoudelijke kwaliteit van de gesprekken en de samenstelling van de vragenlijst konden worden ingevuld. De volgende documenten zijn geanalyseerd:

- verslagen van BBC-bijeenkomsten
- voortgangsrapportages van het arboconvenant Orkesten
- rapportages van adviesbureau Peutz & Associates
- communicatiematerialen en www.orkestengehoor.nl
- communicatieplannen
- plannen van aanpak van de orkesten

Eén van de opbrengsten van deze analyse was onder andere een lijst van alle voorgenomen en geïmplementeerde maatregelen. En andere opbrengst van de documentenanalyse was dat alles wat al bekend is, niet nogmaals hoefde te worden onderzocht. Nadat de documentenanalyse was voltooid, is per orkest een beperkt aantal musici telefonisch geïnterviewd. Vervolgens zijn face-to-face gesprekken gevoerd met acht werkgevers.

Ter afronding van de evaluatie is een rondetafelbijeenkomst georganiseerd met SZW, CNO, FNV Kunsten en de Nederlandse Toonkunstenaarsbond. Tijdens de bijeenkomst is nader ingegaan op het implementatieproces, de kritische succes- en faalfactoren daarbij en de duurzame borging van resultaten.

2.1 Communicatieplan

Het opstellen en uitvoeren van een op de bedrijfstak toegespitst communicatieplan is onderdeel van het Plan van Aanpak van het Arboconvenant Orkesten. Het communicatieplan is aanbesteed bij een extern communicatiebureau. Door *Via Utrecht* is een strategisch communicatieplan¹ ontwikkeld. Dit strategisch plan is uitgewerkt door *Acompanía* in een praktisch communicatieplan². Het doel van het communicatieplan is drieledig:

- Alle werkgevers en arbocoördinatoren en tenminste 90% van alle in de bedrijfstak werkzame musici zijn op 31 december 2005 op de hoogte van de aard en de risico's en de mogelijke gevolgen van overmatige blootstelling aan schadelijk geluid;
- binnen orkesten de kennis vergroten over maatregelen die de blootstelling aan schadelijk geluid terugdringen;
- de overige projecten ondersteunen en integreren.

De doelgroepen zijn verdeeld in drie clusters:

1. musici
2. dirigenten, concertmeesters, artistieke commissies, programmeurs en directeuren
3. arbocoördinatoren, P&O-ers, werkgevers en dergelijke.

Binnen het communicatieplan wordt onderscheid gemaakt in een algemene campagne en specifieke acties. De algemene campagne bevat onder meer de volgende activiteiten:

1. *Plakklem*: op de plakklem wordt verwezen naar de website www.orkesten-gehoor.nl en worden de geadresseerden bewust gemaakt van het belang van het onderwerp. De plakklem is verstuurd naar circa 1400 musici, directies, stafleden van orkesten en andere betrokkenen, tezamen met enkele informerende flyers.
2. *Nieuwsberichten*: Op één A-4 is zes maal een nieuwsbericht verspreid onder directies, P&O-en arbofunctionarissen, musici en dirigenten. In de nieuwsberichten werden de geadresseerden geïnformeerd over onder ander

¹ Communicatie Gehoorschade Orkesten, Analyse en strategie, 4 maart 2003. Via Utrecht.

² Acompañía voor BBC bedrijfstak symfonieorkesten, maart 2003.

relevante websites, resultaten van onderzoek, cursussen en instrumenten om gehoorschade te beperken.

3. *Drie pamfletten* 'Ode aan het oor' met interviews met bekende personen uit de orkesten die het belang van gehoorbescherming benadrukken.
4. *A3-posters*: er zijn drie posters verspreid over de mogelijkheden om blootstelling aan schadelijk geluid te beperken bij de programmering, tijdens de repetities en over het gebruik van oordoppen.

2.2 Website

Het ontwikkelen van een website is onderdeel van het Plan van Aanpak. Deze website (www.orkesten-gehoor.nl) zou drie delen bevatten:

- een kennis- en nieuwsbank over schadelijk geluid in relatie tot het repertoire, podia en orkestopstellingen, zodat het nemen van maatregelen wordt gestimuleerd;
- een 'personal assistent', de geluidhinderwijzer die individuele musici inzicht geeft in hun persoonlijke risico op gehoorschade en perspectief biedt om hiernaar te handelen;
- een 'toolkit' met middelen en maatregelen die genomen kunnen worden om gehoorschade te voorkomen.

Met deze website dienen kennis, informatie en best practices gemakkelijk en constant toegankelijk te worden gemaakt. De website moet directies, individuele musici, arbocoördinatoren en werknemersvertegenwoordigingen ondersteunen en stimuleren bij het herkennen en terugdringen van de blootstelling aan schadelijk geluid.

De website is strikt genomen onderdeel van een communicatieplan, maar wordt in het Plan van Aanpak als afzonderlijke maatregel benoemd. De uitvoeringsorganisatie (een coördinator met secretariële ondersteuning) zorgt voor de ontwikkeling en onderhoud van de website. Daarbij werd de uitvoerende organisatie inhoudelijk bijgestaan door een werkgroep van arbocoördinatoren.

2.3 Prestatiecontracten arbodiensten

Het opstellen van een prestatiecontract met arbodiensten is onderdeel van het Plan van Aanpak. Het doel van het prestatiecontract is tweeledig:

- verhogen van het kennis- en serviceniveau van arbodiensten op het gebied van gehoorschade bij professionele orkestmusici;
- het stimuleren van orkesten om gebruik te maken van een verbeterd contract met een arbodienst.

Onderdelen van het prestatiecontract zijn de ontwikkeling en uitvoering van een probleemspecifieke RI&E, het aanbieden van een periodieke gehoormeting bij musici en prestatie-indicatoren voor de aanpak van gehoorschade met een garantie van de arbodienst om deze prestatie te leveren. Voor het opstellen van het prestatiecontract werd aangesloten bij de onderhandelingen die vanuit het arboconvenant podiumkunsten zijn geïnitieerd. De uitvoeringsorganisatie heeft het onderwerp 'gehoorschade' bij orkesten ingebracht bij deze onderhandelingen.

2.4 Minimumeisen bij nieuw- en verbouw

Het opstellen en verspreiden van een pakket met minimumeisen wat betreft de blootstelling aan schadelijk geluid bij nieuw- en verbouw is onderdeel van het Plan van Aanpak. Door een pakket van minimum arbo-eisen op te stellen moeten de keuzes worden beïnvloed die gemaakt worden bij de (ver)bouw van podia. Op die manier moeten de arbeidsomstandigheden op het gebied van geluidhinder een groter belang krijgen dan nu het geval is.

In samenwerking met het Arboconvenant Podiumkunsten wordt een lijst samengesteld van de minimumeisen waaraan een podium dient te voldoen. Deze eisen liggen onder andere op het gebied van akoestiek, de beschikbare ruimte per musicus en de mogelijkheden tot het inzetten van maatregelen zoals geluidschermen of het vergroten van de afstand tussen musici. In samenwerking met het convenant podiumkunsten zou een werkgroep worden ingericht. Deze werkgroep is verantwoordelijk voor de samenstelling van het pakket van eisen en werd begeleid door de uitvoerder van het Arboconvenant Orkesten. De werkgroep zou tevens verantwoordelijk zijn voor de verspreiding van het pakket van eisen. Onlangs is een lijst gereed gekomen. Deze lijst is echter nog niet gecommuniceerd met de orkesten.

2.5 Begroting en werkelijke kosten

Het arboconvenant Orkesten heeft € 348.461,- gekost. Dat is iets minder dan de € 377.000,- die was begroot.

3 EFFECTEN BIJ ORKESTEN EN MUSICI

3.1 Inleiding

Om te achterhalen welke effecten het convenant heeft gehad op orkesten en orkestleden zijn telefonische enquêtes uitgevoerd onder musici en zijn face to face diepte-interviews gehouden met vertegenwoordigers van orkesten. Tevens zijn de diverse Plannen van Aanpak van orkesten geanalyseerd op soort maatregel. De resultaten hiervan worden in dit hoofdstuk gepresenteerd.

Analyse plannen van aanpak

Door de orkesten die aan het convenant deelnemen ieder een eigen plan van aanpak vóór afloop van het convenant te laten opstellen, moet het gedachtegoed van het convenant een betere voedingsbodem vinden. De orkesten formuleren hierbij eigen doelen en maatregelen, waarna ze zélf het initiatief moeten nemen om de huidige situatie te veranderen om de blootstelling aan schadelijk geluid te verminderen. De doelen uit de individuele Plannen van Aanpak moeten tenminste overeenkomen met de doelen uit het algemene Plan van Aanpak behorende bij het convenant en dienen tenminste de volgende elementen te bevatten:

- een inventarisatie en evaluatie van risico's op gehoorschade;
- doelen om de risico's terug te dringen;
- de te nemen maatregelen om de doelen te realiseren alsmede de overwegingen om tot die maatregelen te komen;
- wie deze maatregelen uit gaat voeren;
- periodieke gehoormeting;
- de planning;
- een financieringsplan.

De BBC reikte de orkesten een voorbeeld van een plan van aanpak aan dat voor de orkesten als hulpmiddel diende bij het opstellen en uitvoeren van het eigen plan van aanpak. Ook de website verschaft de orkesten informatie waarmee ze de plannen konden opstellen. De plannen van aanpak werden ter toetsing voorgelegd aan de BBC. Deze heeft de plannen ter kennisneming aangenomen. Zodra de probleemspecifieke RI&E gereed was, konden de orkesten deze inzetten om hun eigen situatie grondiger te analyseren en op basis van de resultaten hun plannen van aanpak aan te scherpen.

De volgende negen van de elf orkesten hebben een Plan van Aanpak opgesteld dat is verstuurd naar de projectorganisatie van het arboconvenant:

1. Koninklijk Concertgebouw Orkest
2. Orkest van het Oosten
3. Rotterdams Philharmonisch Orkest
4. Het Gelders Orkest
5. Limburgs Symfonie Orkest
6. Residentie Orkest
7. Nederlands Philharmonisch Orkest
8. Noord Nederlands Orkest
9. Het Brabants Orkest

Telefonische interviews met musici

Met de opdrachtgever was afgesproken dat de onderzoekers uit een volledige lijst van musici per instrumentgroep en per orkest een aantal musici telefonisch zouden interviewen. Het bleek echter niet mogelijk om een representatieve steekproef te trekken, omdat de namen van musici niet bekend waren en pogingen om deze te verkrijgen volgens de opdrachtgever niet het gewenste resultaat zouden opleveren. Daarom heeft de coördinator van het convenant aan de orkesten gevraagd ieder acht namen te leveren van musici die bereid waren om de onderzoekers te woord te staan. Daarbij diende rekening te worden gehouden met een gelijke verdeling over de instrumentgroepen. In totaal zouden we dus 88 namen verkrijgen van bereidwillige musici.

Uiteindelijk hebben we 76 namen en telefoonnummers verkregen waarvan we er 70 hebben weten te bereiken. Dit is een heel hoge respons. De overige 6 personen waren niet bereikbaar door veelvuldige afwezigheid. Van de 70 geënquêteerde musici bleken 17 personen lid van de ondernemingsraad (OR) en nog eens acht personen lid van de Commissie Veiligheid, Gezondheid en Welzijn (VGW). Voor wat betreft de leeftijdsverdeling van de musici was er een gelijke spreiding. Voorts is het aantal respondenten per instrumentgroep een goede afspiegeling van de werkelijke verdeling. Van de totale groep van 70 musici zijn 38 personen 'strijkers', 14 houtblazers, acht koperblazers, zes slagwerkers en vier koorleden. We hebben echter geen gelijke verdeling van het aantal respondenten over de orkesten kunnen verkrijgen. De verdeling van de respondenten over de orkesten is als volgt:

Tabel 3.1 Aantal geïnterviewde musici per orkest

Naam orkest	Aantal respondenten
Muziekcentrum van de Omroep	9
Holland Symfonia	8
Koninklijk Concertgebouw Orkest	5
Orkest van het Oosten	7
Rotterdams Philharmonisch Orkest	2
Nederlands Philharmonisch Orkest	8
Het Gelders Orkest	8
Limburgs Symfonie Orkest	9
Noord Nederlands Orkest	8
Het Brabants Orkest	6

Door bovengenoemde werkwijze kan het zijn dat juist die musici zich hebben opgegeven die zich het meest bewust zijn van de gevolgen van langdurige blootstelling aan schadelijk geluid. De resultaten van de telefonische enquête geven dus naar alle waarschijnlijkheid een iets te positief beeld van de mate van kennis en bewustzijn betreffende schadelijk geluid. Bovendien is de groep van 70 personen te klein en de verdeling over de orkesten en instrumentgroepen te ongelijk om statistisch representatieve uitspraken te doen over deze groepen. De verdeling van respondenten over orkesten is té ongelijk of te klein om representatieve uitspraken te kunnen doen. Resultaten per orkest of instrumentgroep zouden dan teveel kunnen berusten op toeval. Desalniettemin geven de resultaten een waardevolle indruk van de 'doorwerking' van het convenant en de mate van bewustwording.

Face to face interviews met orkesten

We hebben diepte-interviews uitgevoerd met acht orkesten. De opdrachtgever heeft bepaald welke acht werkgevers dit zijn. Het ging om de werkgevers van de volgende orkesten:

- Muziekcentrum van de Omroep
- Holland Symfonia
- Koninklijk Concertgebouw Orkest
- Orkest van het Oosten
- Rotterdams Philharmonisch Orkest
- Het Gelders Orkest
- Limburg Symfonie Orkest
- Het Brabants Orkest

Tijdens de interviews is gesproken met het hoofd P&O en de algemeen directeur. In enkele gevallen is alleen met de algemeen directeur gesproken. Soms was ook de orkestinspecteur bij het gesprek aanwezig.

3.2 Plannen van Aanpak van orkesten

In bijlage 1 is per orkest een korte samenvatting gegeven van de inhoud van de plannen van aanpak.

Het MCO en HS hebben geen schriftelijk Plan van Aanpak opgesteld maar voeren wel beleid ten aanzien van het beperken van de blootstelling aan schadelijk geluid. Het beleid van MCO en HS is daarom eveneens besproken in de bijlage en wordt in onderstaande analyse meegenomen. De individuele plannen van aanpak lijken voor wat betreft zowel de inhoud als de vormgeving veel op elkaar. Het 'voorbeeld plan van aanpak' is bij de meeste orkesten uitgangspunt geweest. De doelen en maatregelen uit de individuele plannen van aanpak komen derhalve sterk overeen met het algemene Plan van Aanpak van het convenant. Toch bevatten enkele plannen van aanpak niet alle elementen zoals een inventarisatie en evaluatie van risico's of een financieringsplan. De meeste orkesten hadden al vóór het arboconvenant een plan van aanpak over schadelijk geluid in het kader van de wettelijke RI&E en hebben dat – geïnspireerd door de informatie vanuit het arboconvenant – jaarlijks of tweejaarlijks aangepast.

In de volgende tabel wordt een overzicht gegeven van de maatregelen die orkesten in de plannen van aanpak hebben opgenomen. Per orkest wordt met een 'x' aangegeven of de betreffende maatregel in het eigen plan van aanpak is opgenomen.

Tabel 3.2 Maatregelen in plannen van aanpak orkesten

	HS	KCO	OvhO	RPO	HGO	LSO	RO	NPO	NNO	HBO	MCO
Maatregel											
Gehoorgeschermbescherming	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Geluidsschermen	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Voorlichting/communic.	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Programmering	X	X		X	X	X	X		X	X	
Repetitieruimte	X					X					
Audiogrammen	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Afstand musici	X	X	X	X							
Pago		X	X	X		X	X	X	X	X	
Podiumaanpassing		X		X						X	
Rouleren		X			X					X	
Wisselende opstelling		X	X	X	X	X			X	X	X
Akoestische aanpassing								X	X		

Alle orkesten hebben geluidbeschermingsmiddelen en geluidsschermen ter beschikking gesteld. Individuele gehoormetingen worden eveneens bij alle orkesten uitgevoerd. Alle orkesten besteden bovendien veel aandacht aan voorlichting en communicatie. Akoestische aanpassingen aan of verbouw van repetitieruimten, alsmede rouleren van plaats door musici worden minder uitgevoerd.

3.3 Kennis en communicatie

Zoals verwacht kennen alle orkesten (werkgevers) het Arboconvenant inzake Schadelijk Geluid. Ruim de helft van de orkestleden weet van het bestaan van het convenant. Elk orkestlid is op de hoogte van de mogelijke schadelijke gevolgen van hard geluid. Hiervan is men in de meeste gevallen op de hoogte gebracht via de eigen werkgever, die informatiebijeenkomsten heeft gehouden, de nieuwsbrieven van het convenant heeft verspreid of anderszins het personeel op de hoogte heeft gebracht.

Iets meer dan de helft van de musici weet dat het eigen orkest een Plan van Aanpak heeft met daarin maatregelen tegen schadelijk geluid. Tweederde van deze groep kent in grote lijnen de inhoud van het Plan van Aanpak. Sommige musici weten niets van een Plan van Aanpak, maar weten wél dat het eigen orkest maatregelen treft tegen blootstelling aan hard geluid. Bijna alle musici hebben gemerkt dat het eigen orkest maatregelen treft. Vooral het ter beschikking stellen van gehoorbeschermers is door bijna tweederde van de musici opgemerkt. Bijna een kwart van de musici heeft gemerkt dat er (meer)

geluidschermen worden gebruikt. Toch hebben orkesten veel meer maatregelen getroffen om schadelijk geluid te beperken. Blijkbaar merken de musici niet alle maatregelen op. In aansluiting hierop geeft de helft van de musici aan dat het eigen orkest meer moet doen om de gevolgen van langdurige blootstelling aan schadelijk geluid te beperken.

De belangrijkste meerwaarde van het arboconvenant is volgens de meeste orkesten de wijze van communicatie en voorlichting geweest. Eensgezinde 'officiële' communicatie door zowel werkgevers- als werknemers(organisaties) heeft bijgedragen aan het succes van de communicatie. Het is ook belangrijk dat de directie laat zien dat ze positief staat tegenover de informatie van het arboconvenant. Vooral de nieuwsbrieven werden gewaardeerd. Over het algemeen hebben de nieuwsbrieven de musici aangesproken en waren ze herkenbaar. De website wordt beschouwd als een soort naslagwerk, maar veel nieuws stond er niet op, volgens enkele orkesten. Over de pamfletten en posters is de mening verdeeld. Sommige orkesten hingen ze op omdat ze de musici nog eens extra zouden herinneren aan het probleem; bij andere orkesten verdwenen ze in de prullenbak met als onderbouwing: "*het moet geen heksenjacht worden*" of "*je kunt ook overdrijven...*". De plakkleem wordt over het algemeen beschouwd als "geldverspilling". Aan de musici is niet gevraagd hoe ze oordelen over de diverse communicatiemiddelen.

3.4 Implementatie

Het implementatieproces van de maatregelen uit het convenant is redelijk goed verlopen. Sommige ingezette communicatiemiddelen zoals de nieuwsbrieven zijn door de orkesten positief ontvangen; anderen wat minder. Toch zijn er enkele kritische kanttekeningen te plaatsen bij de uitvoering van het convenant. Behalve dat de uitvoering traag op gang is gekomen en de procesbegeleider weinig uren ter beschikking had, hebben enkele gebeurtenissen plaatsgevonden die niet motiverend werken. Zo vinden de orkesten die participeerden in het TNO-onderzoek naar antigeluid dat de communicatie over stopzetting van het project onvoldoende was. Een ander voorbeeld is de werkgroep van arbocoördinatoren van orkesten die gezamenlijk de website actueel diende te houden. Deze werkgroep is al snel niet meer opgeroepen en dus doodgebloed. Een ander voorbeeld is dat het MCO zich niet gesteund heeft gevoeld bij de ontwikkeling van betere geluidschermen. Soms voelden de orkesten zich niet serieus genomen als vanuit het convenant het plan ontstond om op de website de geluidsbelasting van individuele componisten en muziekstukken te publiceren (de Geluidwijzer). Men is ervan overtuigd dat dit onmogelijk zou zijn. Vanuit de

uitvoeringsorganisatie van het convenant had nog beter geluisterd kunnen worden naar de ervaringen en opvattingen van de orkesten.

De respondenten van de geïnterviewde orkesten weten niets van een algemene RI&E of van prestatiecontracten met arbodiensten over geluid. Hierbij zou aansluiting worden gezocht bij de activiteiten van het arboconvenant Podiumkunsten. Hier is niets van terecht gekomen. Sommige orkesten zijn daarom ontevreden over de uitvoering van het convenant Podiumkunsten.

3.5 Bewustwording

Bewustzijnsniveau en gedragsverandering

Volgens bijna alle orkesten zijn musici meer dan enkele jaren geleden zich bewust van de mogelijke gevolgen van regelmatige blootstelling aan schadelijk geluid. Schadelijk geluid is momenteel een onderwerp van belang, vinden ook de musici.

“Het onderwerp is langzamerhand onderdeel geworden van de normale processen en het probleem is hanteerbaar geworden. De consensus over de noodzaak is veel groter dan bijvoorbeeld tien jaar geleden”, aldus een algemeen directeur van een orkest.

Steeds meer wordt het management door de musici zelf gevraagd om maatregelen te treffen, zoals bijvoorbeeld het aanschaffen van geluidschermen. Musici denken vaker mee om het geluidsniveau te beperken dan vroeger. Volgens de orkesten zijn jonge musici vrijwel allemáál sterk bewust van het arbeidsrisico schadelijk geluid. Bij oudere musici is het bewustzijn minder aanwezig, maar dit is wel groeiende. Zo vindt 83% van de musici die jonger zijn dan 40 jaar dat ze regelmatig blootstaan aan schadelijk geluid, terwijl 65% van de musici van 40 jaar of ouder dit vindt.

We kunnen spreken van een hoog bewustzijnsniveau onder orkesten en musici van de gevolgen voor het gehoor van regelmatige blootstelling aan hard geluid.

Dit bewustzijnsniveau heeft ertoe geleid dat het gedrag van de meeste musici is veranderd. Dit blijkt zowel uit de telefonische enquête onder musici als uit de interviews met orkesten. De verandering vindt meer plaats bij jonge musici dan bij oudere musici. Ruim eenderde van de musici meent echter dat het eigen gedrag ten opzichte van de omgang met hard geluid de laatste vier jaar niet is veranderd.

Een omslag bij vooral jonge musici in het denken over en het handelen met betrekking tot schadelijk geluid (paradigmaverandering) is sterk ingezet, maar nog niet algeheel.

Rol convenant

De vraag is of de maatregelen uit het convenant verantwoordelijk zijn voor dit gegroeide bewustzijnsniveau en de ingezette paradigmaverandering bij musici. Volgens de meeste orkesten heeft de informatie vanuit het convenant in ieder geval hiertoe bijgedragen door kennis en informatie te actualiseren en geordend aan te bieden. Een geïnterviewde: “*Je spiekt natuurlijk overal. Je wilt liever niet zelf het wiel steeds uitvinden*”. Sommige orkesten voelden zich door het convenant geholpen en gesteund in hun ‘strijd’ om musici te motiveren om de aangeboden hulpmiddelen te gebruiken. Andere orkesten voelden een extra push door het convenant om nu eens haast te maken met de uitvoering van het plan van aanpak. De convenantmaatregelen zijn niet letterlijk ‘geland’ op de werkvloer; de invloed is meer impliciet of indirect doordat P&O-ers, arbocoördinatoren en/of orkestinspecteurs de informatie hebben gebruikt naar de musici toe. Bij de meeste orkesten was geluid al een issue vóórdat het convenant tot stand kwam. Het convenant heeft ze een zetje gegeven om dit arbeidsrisico nog wat steviger aan te pakken. Doordat musici nu ook vanuit ‘het landelijke’ (lees: vanuit het convenant) regelmatig werden geïnformeerd over schadelijk geluid, heeft de bewustwording zeker doen versnellen. We denken dan met name aan de nieuwsbrieven. Daarnaast heeft deelname aan het uitgebreide AMC / LUMC-onderzoek het bewustwordingsproces bij musici eveneens verstrekt en daarmee het draagvlak voor maatregelen vergroot.

We concluderen dat het convenant een waardevolle bijdrage heeft geleverd aan het gegroeide bewustzijnsniveau en de ingezette paradigma-verandering over schadelijk geluid bij musici door geordende informatie aan te bieden. De groei en verandering is in eerste instantie bevorderd door de orkesten zelf en dan met name P&O-ers, orkestinspecteurs en arbocoördinatoren.

Gehoorklachten

Van de musici zelf meent bijna driekwart dat ze regelmatig bloot staat aan schadelijk geluid terwijl nog eens één op de vijf musici meent soms hieraan bloot te staan. Deze mensen geven tevens aan hinder van hard geluid te hebben. De overige musici geeft aan geen hinder van hard geluid te hebben. Oudere musici menen minder vaak bloot te staan aan schadelijk geluid dan jongere musici. De volgende tabel maakt een onderscheid tussen musici jonger dan 40 jaar en musici ouder of gelijk aan 40 jaar.

Tabel 3.3 Mate van blootstaan aan schadelijk geluid, volgens musici (n= 70)

	vaak	soms	Nee/geen mening
Jonger dan 40 jaar	83.3%	12.5%	4.2%
40 jaar of ouder	65.2%	23.9%	10.9%
Totaal	71.4%	20.0%	8.6%

Opvallend is dat hoewel oudere musici vinden dat ze minder vaak bloot staan aan schadelijk geluid, ze wel meer hinder ervan hebben. Zie de volgende tabel.

Tabel 3.4 Mate van hinder van schadelijk geluid, volgens musici (n= 64)

	vaak	soms	Nee/geen mening
Jonger dan 40 jaar	52.2%	30.4%	17.4%
40 jaar of ouder	80.5%	14.6%	4.9%
Totaal	70.3%	20.3%	9.4%

De hinder uit zich in diverse gezondheidsklachten die het gehoor betreffen. We hebben de musici gevraagd of ze last hebben van de volgende klachten:

- Tinnitus: oorsuizen.
- Hyperacusis: overgevoeligheid voor scherpe geluiden zowel tijdens als buiten het werk.
- Diplacusis: toonhoogtes worden door het linker –en rechteroor anders waargenomen.
- Distortie: geluiden worden vervormd waargenomen.
- Cocktail-Party effect: in ruimtes met veel achtergrondgeluid worden specifieke geluiden moeilijk van elkaar onderscheiden.

In tabel 3.5 worden de antwoorden van de musici gepresenteerd.

Tabel 3.5 De mate waarin musici last hebben van gehoorklachten (absoluut en in %), (n=70).

Soort klacht	Sterke klacht	Lichte klacht	Geen klacht
Tinnitus	13 (19%)	12 (17%)	45 (64%)
Hyperacusis	18 (26%)	17 (24%)	35 (50%)
Diplacusis	5 (7%)	2 (3%)	63 (90%)
Distortie	2 (3%)	5 (7%)	63 (90%)
Cocktail-Party effect	13 (19%)	15 (21%)	42 (60%)

De helft tot éénderde van de musici geeft aan bepaalde klachten aan het gehoor te hebben, te weten tinnitus, hyperacusis of cocktail-party-effect. Enkele geïnterviewde orkesten schatten ook in dat zo'n 30 tot 40% van de musici serieuze klachten heeft aan het gehoor. De percentages zijn echter niet medisch vastgesteld, maar zijn waarnemingen van musici. Het is mogelijk dat musici door het gegroeide bewustzijn eerder klachten menen te hebben³.

Veel musici hebben hinder van hard geluid. De helft tot éénderde van alle musici hebben klachten aan het gehoor.

3.6 Effecten en bereik

Ongeveer één op de zes musici is van mening dat het schadelijke geluid nu minder is dan vier jaar geleden. Dat betekent dat het overgrote deel van de musici meent dat er niets veranderd is: het geluid is nog even hard of zelfs harder dan voorheen. Dat het geluid even hard lijkt, betekent echter niet dat de mate van blootstelling ook gelijk is gebleven. Het kan namelijk zijn dat musici zich meer dan vroeger beschermen tegen het geluid. In dit verband geeft bijna de helft van de musici aan in meer of mindere mate gebruik te maken van gehoorbeschermers. In de meeste gevallen betreft het op maat gemaakte gehoorbeschermers maar ook wegwerpoordoppen worden in redelijke mate gebruikt (ongeveer één op de zeven musici). Van belang is dat eveneens één op

³ Uit onderzoek van E.Jansen c.s. "De status van het gehoor van musici van vijf symphonieorkesten" blijkt ook dat musici veel (subjectieve) klachten hebben zoals tinnitus, hyperacusis en diplacusis.

de zeven musici aangeeft buiten de werksfeer van het orkest rekening te houden met geluid.

In paragraaf 3.3 is opgemerkt dat vrijwel alle musici iets hebben gemerkt van de maatregelen tegen schadelijk geluid die het eigen orkest heeft getroffen. Zo worden met name gehoorbeschermers en geluidschermen genoemd. Tweederde van de musici die heeft gemerkt dat geluidschermen worden gebruikt, meent dat geluidschermen helpen tegen blootstelling aan schadelijk geluid. Bijna éénderde van de musici die hebben aangegeven dat gehoorbeschermers ter beschikking worden gesteld, geeft aan dat deze oplossing niet helpt. Daarbij geven ze aan dat bij het gebruik van gehoorbeschermers men last krijgt van “resonance” in het hoofd, dat de overige musici niet goed meer te horen zijn en het vervelend is om ze steeds aan en uit te doen. Een meerderheid geeft echter aan dat gehoorbeschermers wel helpen.

Musici merken dus vooral dat geluidschermen en gehoorbeschermers ter beschikking worden gesteld. Toch doen de orkesten veel méér aan de beperking van blootstelling aan schadelijk geluid. Zo wordt er door een meerderheid van de orkesten rekening gehouden met de programmering, de dirigenten zijn op de hoogte gebracht van de problematiek, er worden audiogrammen gemaakt, de musici worden geïnformeerd, men let op de afstand tussen musici, er worden geluiddempende gordijnen in de repetitieruimte opgehangen en er wordt af en toe gerouleerd van plaats.

Werkgevers hebben veel aandacht voor de beperking van blootstelling aan schadelijk geluid. Werknemers beschermen zich meer dan voorheen tegen schadelijk geluid.

Alle geïnterviewde orkesten menen dat de maatregelen afzonderlijk maar heel weinig helpen, maar dat ze in combinatie wel degelijk verschil uitmaken. De uitvoerders van dit soort maatregelen stuiten echter regelmatig op factoren die het effect belemmeren. Deze factoren hebben bijna allemaal één ding gemeen: vrijwilligheid! Musici kunnen in Nederland niet worden gedwongen:

“Bij ons in Nederland is het gebruik van de hulpmiddelen afhankelijk van het gedrag en de bewustwording van de individuele musicus. Het zijn toch kleine godheidjes die musici...dus het helpt niet om het van boven af op te leggen”.

Belemmeringen

Hieronder bespreken we kort de door orkesten genoemde belemmeringen bij de toepassing van de maatregelen, daarbij laten we het begrip ‘cultuur’ buiten beschouwing omdat hierover al veel bekend is. Vrijwillig gebruik van hulpmiddelen is een uiting van cultuur. Een ander gemeenschappelijke belemmering

is 'geld'. De meestal beperkte budgetten maken dat prioriteiten moeten worden gesteld.

Gehoorbeschermers veroorzaken resonance of trillingen in het hoofd, vooral bij blazers. Daarom worden ze tijdens het spelen uitgedaan, maar het is vervelend om ze steeds uit en in te moeten doen. Volgens de orkesten hebben veel musici op maat gemaakte gehoorbeschermers, maar gebruiken ze deze nog te weinig. Nieuwe musici krijgen vaak bij indiensttreding gehoorbeschermers aangemeten op vrijwillige basis. De schattingen van het gebruik lopen uiteen van 5% tot 35% regelmatig gebruik. Jongere gebruiken ze wat meer dan oudere musici. Wegwerpoordopjes staan meestal wel ter beschikking, maar worden volgens de orkesten nauwelijks gebruikt. Zoals hiervoor werd aangegeven gebruikt één op de zeven musici wel eens wegwerpoordoppen.

Individuele *geluidsschermen* worden steeds meer gebruikt, met name door de strijkinstrumentalisten. Deze worden dan voor het koper en het slagwerk geplaatst, die daar overigens niet blij mee zijn omdat hun geluid volgens hen dan minder ver draagt en wordt teruggedraakt. Volgens een geïnterviewde "gaan ze dan nog harder spelen". Geluidschermen worden minder gebruikt bij uitvoeringen op podia omdat ze "geen gezicht" zouden zijn. In orkestbakken is "het gezicht" weer minder problematisch.

Dirigenten worden door enkele orkesten structureel geïnformeerd over geluidsbelasting en de gevaren daarvan. Ze worden gevraagd om het af en toe rustiger aan te doen met harde stukken of extra pauzes in te lassen. Enkele dirigenten geven hieraan gehoor maar de meesten doen dat niet. Men is sterk afhankelijk van de dirigent. Tegelijkertijd wordt de dirigent door veel geïnterviewde orkesten gezien als belangrijke succesfactor. "*Naar de dirigent wordt het meeste geluisterd*". Eén van de respondenten verwoordt het probleem als volgt:

"De dirigent moet zaken uitproberen, luisteren hoe het hoort en hoe het voelt. Je kunt misschien af en toe iets minder vol gaan, maar over het algemeen speel je tijdens de repetities hetzelfde als tijdens de voorstelling".

En "*...het publiek heeft alleen maar oor voor de artistieke kwaliteit en dat weet de dirigent; daar wordt hij op afgerekend. Het publiek gaat niet zitten kijken of men wel voldoet aan geluidsnormen*".

In de *programming* kan ervoor worden gekozen om niet te veel harde muziekstukken van bijvoorbeeld Mahler of Wagner te programmeren of achter elkaar te spelen. Het zijn echter meestal artistieke commissies die verantwoordelijk zijn voor de programming en deze houden nog weinig rekening met geluidsniveaus. Daarnaast speelt ook een commercieel belang. De meeste orkesten kiezen er echter wel voor om na een 'hard' stuk van bijvoorbeeld Mahler een 'zacht' stuk van bijvoorbeeld Mozart te spelen. Dan hebben de musici even

rust. Voor kleinere orkesten is het gemakkelijker om geen grote projecten te programmeren. Die kiezen van nature al voor een minder groots opgezette programmering. Een enkel orkest vindt dat meer variatie in de repertoirekeuze het publiek opvoedt. Dat er voordeel is wat betreft geluidsniveau is dan meegenomen.

De akoestiek en daarmee het geluidsniveau per repetitiezaal kan sterk wisselen. Enkele orkesten houden bij de *keuze van repetitieruimtes* hiermee rekening. De meeste orkesten hebben echter maar één repetitieruimte ter beschikking. Soms worden gordijnen opgehangen om het geluid wat te dempen.

Vrijwel alle orkesten weten dat de projectuitvoering van het arboconvenant een lijst met *eisen voor nieuw- of verbouw* wilde (laten) ontwikkelen. Omdat deze lijst op zich heeft laten wachten, is er scepsis ontstaan over de totstandkoming ervan. Een lijst met eisen juicht men in principe toe, maar de toepassing ervan zal hoogst uitzonderlijk zijn, omdat nauwelijks sprake is van nieuw- of verbouw. Veel orkesten willen wel verbouwen, maar er is simpelweg geen geld voor. Vaak wordt de zaal en repetitieruimte gehuurd zodat geen sprake kan zijn van ver- of nieuwbouw. Enkele orkesten hebben of zijn van plan om de orkestbak uit te bouwen. Daarvoor moeten wel een of twee rijen stoelen uit het publiek worden verwijderd. Dat kost extra geld. De lijst met eisen voor nieuw- en verbouw is volgens de orkesten te laat gereed gekomen.

Opvallend is dat steeds meer orkesten overgaan tot *periodieke monitoring* (PAGO) van het gehoor van musici door de arbodienst. Hiervoor heeft men twee beweegredenen. In de eerste plaats kan hierdoor beter preventief worden ingegrepen. In de tweede plaats is men bang voor schadeclaims van werknemers met gehoorschade. Enkele gevallen zijn al bekend. Eén orkest wil geen gehoormetingen doen omdat juist dán de werkgever kan worden aangeklaagd. Een ander probleem is dat gehoormetingen op vrijwillige basis worden uitgevoerd. Het is nog een minderheid van de musici die een dergelijke meting bij zichzelf laat uitvoeren. Wel is het zo dat vrijwel alle orkesten een gehoormeting verplicht stellen bij indiensttreding.

Er wordt vrij veel gerouleerd tussen musici van dezelfde instrumentgroepen. *Rouleren* werd ook al vóór het convenant veelvuldig toegepast om de werkvreugde van het personeel te vergroten. “*twintig jaar naast dezelfde persoon zitten, wil niemand*”, aldus een geïnterviewde arbocoördinator. Het rouleren van volledige instrumentgroepen wordt niet toegepast. Af en toe wordt meer *afstand tussen musici* gecreëerd, met name tussen instrumentgroepen. Er is veel consensus over het belang van deze maatregel. De afstand mag echter niet te groot zijn omdat het anders het samenspel negatief beïnvloedt. De orkesten willen vaker de afstand tussen musici vergroten, maar worden daarbij sterk belemmerd door de ruimte in de repetitiezaal, het podium of de orkestbak. Vooral

wanneer gespeeld moet worden in orkestbakken is de ruimte beperkt, zeker als er ook nog eens geluidschermen worden geplaatst. Bij kleinere bezettingen is het gemakkelijker te realiseren. Soms worden de hoogteverschillen tussen instrumentgroepen op het podium vergroot, maar meestal is dit gezien de ruimte niet mogelijk. Het volgende citaat geeft weer waarom het zo moeilijk is om wisselende orkestopstellingen te realiseren:

“We experimenteren om te wisselen met de opstelling, maar dat wordt niet bepaald in dank afgenomen. We hebben wel bereikt dat de mensen binnen de eerste vioolgroep geen vaste plek meer hebben. Dat heeft moeite gekost. Dat heeft een akoestische reden, maar ook een personele, namelijk dat het een stimulans kan zijn dat je niet altijd met dezelfde collega in het orkest speelt en dat je aan de rechterkant eens met iemand anders speelt. Soms zit je dicht bij de dirigent en ben je dus meer betrokken. Maar zijdelings heeft het ook het effect dat niet altijd dezelfde persoon voor de trombones zit. We hebben ook experimenten gehad waarbij de blazers nog verder van de strijkers worden gezet of nog hoger, of door de orkestinspectie nog verder uit elkaar zodat je eigenlijk drie verschillende orkesten hebt, dus geen sprake van samenspel. De artistieke belangen van de verschillende groepen laat het ook niet toe, want sommige groepen willen alleen spelen als ze niet te ver van elkaar zitten. Er zijn weinig echt flexibele mogelijkheden. Je kunt met de blazers iets meer naar rechts of met die groep iets meer naar links of omhoog, maar je kunt moeilijk de trombones voorin en de violisten achterin zetten. Zo heeft Beethoven het niet bedoeld! Het is dus echt schipperen, een halve meter hier of daar. Toch heb ik het idee dat die halve meter hier of daar wel een beetje werkt. Alle zaken helpen mee en een beetje uit elkaar zitten helpt al”.

We concluderen dat vrijblijvend gebruik van hulpmiddelen de belangrijkste belemmering is bij de mate van succes van maatregelen. Daarnaast spelen financiële beperkingen en praktische belemmeringen een grote rol.

Welke oplossing is de beste?

Volgens de geïnterviewde orkesten is er geen oplossing die eruit springt vanwege de goede resultaten:

“Alles werkt wel een beetje mee aan het welzijn van de musici. Het is goed dat het allemaal in combinatie met elkaar gebeurt. De mix van middelen maakt het verschil”.

Aan de musici is gevraagd hoe zij denken over de meest adequate oplossing om schadelijk geluid te beperken. Deze vraag is van groot belang omdat ze een sterke indicatie geeft van het draagvlak bij musici voor huidige en toekomstige maatregelen. Twee oplossingen c.q. maatregelen springen ver boven de andere uit, te weten het gebruik van geluidschermen en rekening houden met geluid bij

de bouw en verbouw van podia. Beide type maatregelen worden elk door een kwart van de musici genoemd tijdens de telefonische enquête. Het gebruik van gehoorbeschermers tijdens repetities en/of uitvoeringen, de dirigent geluidsbewuster maken, geluidsbewuster programmeren en alternatieve orkestopstellingen realiseren, worden in veel mindere mate genoemd als zinvolle oplossingen om hard geluid te beperken. Opvallend is dat het creëren van ruimte tussen musici en aanpassing van de orkestbak niet of heel weinig worden genoemd, terwijl dit soort maatregelen wel als mogelijk succesvolle oplossingen door de meeste orkesten worden nagestreefd. In de volgende tabel wordt een overzicht gegeven.

Tabel 3.6 De meest adequate oplossing om schadelijk geluid te beperken, volgens musici (n=66)

Beste oplossing	% musici
Er is geen oplossing	1.5
Ik weet er geen	12.1
Alternatieve orkestopstelling	4.5
Meer ruimte tussen musici	1.5
Gebruiken van oordoppen	10.6
Gebruiken van geluidsschermen	27.3
Geluidsbewuster programmeren	6.1
Dirigent geluidsbewuster laten repeteren	9.1
Bij (ver)bouw orkestbak rekening houden met geluid	1.5
Bij verbouwen podium rekening houden met geluid	24.2
Minder uren werken	1.5

Niet één maatregel springt eruit als zijnde bijzonder succesvol. Onder het motto 'alle kleine beetjes helpen' dient succes te worden gevonden in de combinatie van maatregelen.

4. NABESCHOUWING EN BORGING

4.1 Conclusies

In deze paragraaf worden de onderzoeksvragen herhaald, gevolgd door een kort en bondig antwoord.

1a. Hoeveel procent van de orkestmusici en hun werkgevers kennen na afloop van de convenantsperiode de mogelijke gevolgen van blootstelling aan schadelijk geluid?

Alle musici kennen de mogelijke gevolgen van blootstelling aan schadelijk geluid. Een substantieel deel heeft echter nog steeds weerstand tegen bepaalde maatregelen.

1b. Hoeveel procent van de orkestmusici en hun werkgevers weten na afloop van de convenantsperiode hoe deze blootstelling kan worden vermeden?

Alle werkgevers hebben maatregelen getroffen tegen regelmatige blootstelling aan schadelijk geluid. Alle geïnterviewde werkgevers menen dat de maatregelen afzonderlijk maar heel weinig helpen, maar dat ze in combinatie wel degelijk verschil uitmaken. Musici zijn wat sceptischer. Met name het gebruik van geluidsschermen en rekening houden met geluid bij de bouw en verbouw van podia, zijn maatregelen die echt helpen, volgens de meeste musici.

1c. In welke mate zijn nieuwe typen gehoorbeschermers ontwikkeld en marktrijp gemaakt, die geschikt zijn voor toepassing in de orkestpraktijk?

Bij orkesten is veel vraag naar gehoorbeschermers die de nadelen zoals trillingen in het hoofd en vervorming van het geluid beperken. Bestaande gehoorbeschermers worden bij gebrek aan beter, steeds meer gebruikt maar verbetering ervan is nodig. De mate waarin nieuwe typen gehoorbeschermers zijn ontwikkeld is matig. De laatste jaren zijn ze niet of nauwelijks verbeterd. De nadelen blijven. Er is echter veel markt voor goede gehoorbeschermers: als er gehoorbeschermers zouden zijn die de nadelen substantieel beperken, dan zou de marktafzet groter worden.

1d. In welke mate hebben de orkesten 'plannen van aanpak' opgesteld na afloop van de convenantsperiode, met welke inhoud en hoe is de implementatie ervan verlopen?

Twee orkesten hebben geen schriftelijk plan van aanpak opgesteld maar voeren wel beleid ten aanzien van het beperken van de blootstelling aan schadelijk geluid. De individuele plannen van aanpak lijken voor wat betreft zowel de inhoud als de vormgeving veel op elkaar.

Alle orkesten hebben geluidbeschermingsmiddelen en geluidsschermen in hun plannen opgenomen. Individuele gehoormetingen worden eveneens bij alle orkesten uitgevoerd. Alle orkesten besteden bovendien veel aandacht aan voorlichting en communicatie. De implementatie van de plannen van aanpak loopt redelijk goed maar is op onderdelen moeizaam. Zo is het vrijblijvend gebruik van hulpmiddelen de belangrijkste belemmering bij de mate van succes van maatregelen. Daarnaast spelen financiële beperkingen en praktische belemmeringen een grote rol.

1e. Is na afloop van het convenant bij orkesten en orkestleden een omslag ontstaan in het denken over schadelijk geluid en is beheersing en beperking van het risico op gehoorschade binnen de bedrijfstak van professionele orkesten een gedragsstandaard geworden?

Alle orkesten zijn zich bewust van en werken aan de beperking van blootstelling aan schadelijk geluid. Het arboconvenant heeft daar zeker bij geholpen. Volgens enkele BBC-leden heeft het gehooronderzoek van E. Jansen c.s. een grote bijdrage geleverd aan het bewustwordingsproces onder musici. Door het convenant is de bewustwording onder musici versneld, is een paradigma-verandering ingezet en hebben orkesten schadelijk geluid intensiever aangepakt.

2. Welke convenantmaatregelen zijn daadwerkelijk geïmplementeerd en in welke mate zijn ze 'geland' op de werkvloer (bereik)?

De meeste convenantmaatregelen zijn geïmplementeerd. Van een algemene RI&E of van prestatiecontracten met arbodiensten over geluid, is echter weinig terecht gekomen. De convenantmaatregelen zijn in grote mate geland bij P&O van orkesten. Bij individuele musici is het bereik kleiner. Vrijwel alle musici hebben iets gemerkt van de maatregelen tegen schadelijk geluid die het eigen orkest heeft getroffen. De vraag is echter in hoeverre musici daarbij een verband leggen met het arboconvenant. Met name gehoorbeschermers en geluidsschermen worden door musici genoemd. Toch doen de orkesten veel méér aan de beperking van blootstelling aan schadelijk geluid

3. Hoe is het implementatieproces (waaronder communicatie) van de convenantmaatregelen verlopen en wat zijn de kritische succes- en faal-factoren daarbij geweest?

Ondanks enkele kritische kanttekeningen bij de uitvoering van het convenant, is het implementatieproces van de maatregelen over het algemeen redelijk goed verlopen. Vanuit de uitvoeringsorganisatie van het convenant had nog beter geluisterd kunnen worden naar de ervaringen en opvattingen van de orkesten. De belangrijkste meerwaarde van het arboconvenant is de wijze van communicatie en voorlichting geweest. Eensgezinde 'officiële' communicatie door zowel werkgevers- als werknemers(organisaties) heeft bijgedragen aan het succes van de communicatie. Het is ook belangrijk dat de directie laat zien dat ze positief staat tegenover de informatie van het arboconvenant. Vooral de nieuwsbrieven werden gewaardeerd. Over het algemeen hebben de nieuwsbrieven de musici aangesproken en waren ze herkenbaar. De website wordt beschouwd als een soort naslagwerk, maar bracht niet veel nieuws. Over de pamfletten en posters is de mening verdeeld. Sommige orkesten hingen ze op omdat ze de musici nog eens extra zouden herinneren aan het probleem; bij andere orkesten verdwenen ze in de prullenbak. De plakkleem wordt over het algemeen door de orkeststaf beschouwd als "geldverspilling". Aan de musici is niet gevraagd hoe ze oordelen over de diverse communicatiemiddelen.

4. Welke activiteiten en/of producten binnen het arboconvenant zijn te beschouwen als succesvol, zijn deze overdraagbaar en zo ja, hoe?

De wijze van communicatie was over het algemeen succesvol. De orkesten hebben zich gesteund gevoeld. Vooral de nieuwsbrieven sloegen aan. Deze activiteiten zijn overdraagbaar door de werkwijze toe te passen in andere vergelijkbare situaties.

4.2 Borging in de toekomst

In deze paragraaf geven we antwoord op twee onderzoeksvragen. De twee vragen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden en worden daarom gezamenlijk behandeld. Het gaat om de volgende onderzoeksvragen:

5. Welke borgingsadviezen voor de toekomst kunnen voor de sector worden geformuleerd?
6. Welke aanvullende behoeften leven bij orkesten en orkestleden op het gebied van preventie van schadelijk geluid?

Samenwerking

De orkesten gaan door met de uitvoering van maatregelen. Of er nu wel of geen convenant is. Men ziet weinig waarde in nieuwe oplossingen. De bestaande oplossingen dienen ook in de toekomst te worden uitgevoerd en verder

ontwikkeld. Vooral gehoorbeschermers en geluidschermen dienen te worden verbeterd, aldus de geïnterviewde orkesten. Via bijvoorbeeld de website 'orkest en gehoor' kunnen orkesten op de hoogte blijven van ontwikkelingen hierin, volgens enkele orkesten. Primair was de website bedoeld voor individuele musici. Volgens de geïnterviewde orkesten werd door musici echter nauwelijks gebruik gemaakt van de website en is dit middel meer geraadpleegd door P&O. Toch wordt nog steeds het wiel opnieuw gezocht en soms uitgevonden door individuele orkesten. Zo is een orkest zelfstandig bezig om betere geluidschermen te laten ontwikkelen. Een ander orkest investeert in de ontwikkeling van betere oordoppen. Dergelijk onderzoek en ontwikkeling kan beter op landelijk niveau worden georganiseerd. De orkestenbranche is een kleine branche; daarom kan beter samenwerking worden gezocht in een groter geheel om informatie actueel te houden en samen hulpmiddelen verder te ontwikkelen. Behalve samenwerking met conservatoria kan de orkestenbranche de doelgroep uitbreiden door zich tevens te richten op de muziekscholen.

Draagvlak en cultuur

Voor de individuele musicus blijft het lastig om enerzijds op topniveau te presteren en anderzijds zichzelf te beschermen tegen hard geluid, wanneer de persoonlijke beschermingsmiddelen op dit moment de musicus slechts toestaat om op suboptimaal niveau te presteren. De orkesten blijven zoeken naar een optimale balans tussen artistieke normen en schadelijk geluid. Eén van de geïnterviewde orkesten verwoordt dit als volgt:

“We moeten geen energie richten op het bedenken van nieuwe maatregelen. Die zijn er niet of die werken toch niet. Het gaat nu om de kloof tussen wat kan en wat mag te verkleinen, zoeken naar de optimale balans. Het probleem oplossen kan niemand; we verkopen immers geluid, anders kunnen we wel ophouden met muziek maken”.

Uit het feit dat er relatief veel OR- en VGW-commissieleden zijn geënquêteerd, zou kunnen worden afgeleid dat juist deze groep sterk betrokken is bij de geluidsproblematiek. Draagvlak kan daarom juist bij uitstek bij deze gremia worden gecreëerd.

Een ander geïnterviewd orkest is van mening dat men door moet gaan met het creëren van draagvlak onder musici:

“Het gaat nu vooral om het scheppen van meer draagvlak onder musici. Voor sommigen is het nog steeds een taboe en er is ook veel weerstand tegen sommige maatregelen. We hebben een lange adem nodig...gewoon volhouden en steeds met individuele probleemgevallen blijven praten”.

Orkesten willen dat op landelijk niveau de ontwikkelingen worden gevolgd. Het gaat daarbij ook om internationale ontwikkelingen bijvoorbeeld over nieuwe geluidschermen of betere gehoorbeschermers. Periodieke voorlichting over de (inter)nationale ontwikkelingen naar de orkesten toe kan dan bijvoorbeeld via nieuwsbrieven worden georganiseerd. De website kan blijven fungeren als een soort naslagwerk met geordende en gecombineerde actuele informatie.

Gedifferentieerde aanpak

Nu geconstateerd is dat oudere musici zich minder bewust zijn van de mogelijke gevolgen van regelmatige blootstelling aan schadelijk geluid, zich minder beschermen tegen hard geluid en de paradigmaverandering minder is ingezet, dan bij jongere musici, is het de vraag of een gedifferentieerde aanpak nodig is geworden: leeftijdsbewust geluidsbeleid. Deze gerichte aanpak kan zich via algemene communicatiemiddelen uiten in bijvoorbeeld publicaties in de eigen bladen van de orkesten of in bijvoorbeeld specifieke bladen voor de bespelers van bepaalde instrumenten.

Vrijwillig of gedwongen?

Eén van de grootste belemmeringen bij het succes van maatregelen is het vrijwillig gebruik ervan door de musici. De werkgever dient algemene beschermingsmiddelen ter beschikking te stellen, maar als musici niet willen, durft men niet in te grijpen. Verplicht gebruik van persoonlijke gehoorbeschermings- of andere hulpmiddelen is nu nog taboe. De discussie hierover dient op gang te worden gebracht. Het arbeidsrisico 'geluid' kan worden opgenomen in de CAO-afspraken en/of de arbocatalogus, waarbij handhaving door de Arbeidsinspectie geschiedt. Daarnaast komen er Europese richtlijnen.

OVERZICHT INHOUD VAN PLANNEN VAN AANPAK VAN ORKESTEN

Holland Symfonia

HS heeft geen Plan van Aanpak op schrift gesteld, maar neemt wel de volgende maatregelen:

- oordoppen worden ter beschikking gesteld
- ter beschikking stellen van geluidschermen
- voorlichting aan dirigenten
- in de programmering rekening houden met hard geluid
- bewustere keuze van repetitieruimten
- audiogrammen laten maken bij indiensttreding en verder eens per jaar of per twee jaar
- communicatie en voorlichting naar musici
- letten op afstand tussen musici

Koninklijk Concertgebouw Orkest

Het KCO heeft een Jaarplan 2003-2004 dat uitsluitend gericht is op geluid en gehoor. De volgende acties of maatregelen zijn of zullen worden genomen:

- medewerking gegeven aan geluidsmetingonderzoek door CNO
- promoten, aanbieden en verstrekken van gehoorbeschermingsmiddelen op verzoek
- navraag en onderzoek doen naar nieuwe gehoorbeschermingsmiddelen
- aanbieden van audiologisch onderzoek bij indiensttreding
- aanbieden van PAGO gericht op gehoor, eens in de 3 jaar
- testen en eventueel aanschaffen van geluidsscherm 'de Baffle' tijdens repetities
- podiumaanpassing in de Grote Zaal
- wisselende orkestopstellingen realiseren (meer afstand blazers/strijkers/pauken)
- betere balans in programmering, aandacht daarvoor in Artistieke Commissie (AC) en raad vragen voor repertoirekeuze en programmaplaning, meer kleine bezettingen, aandacht voor klassiek repertoire en wisselende programmering
- musici binnen de strijkersgroepen laten rouleren ter spreiding van gevolgen van geluidsbelasting
- stimuleren van communicatie tussen aanvoerders/groepen over volume en balans
- informatiebrochure schrijven en drukken

Orkest van het Oosten

In het "Arbo Jaarverslag en jaarplan 2004 Orkest van het Oosten" wordt vermeld dat in 2001 audiometrisch onderzoek is uitgevoerd door Peutz & Associates als onderdeel van Pago. Getracht wordt om musici binnen de strikersgroepen te laten rouleren om de geluidsbelasting te spreiden. Extra geluidsschermen zijn in 2001 aangeschaft. De volgende maatregelen worden gepresenteerd:

- aanbieden en verstrekken van gehoorbeschermingsmiddelen op verzoek
- verstrekken van 'wegwerp' oordopjes bij elke productie
- navraag en onderzoek doen naar nieuwe gehoorbeschermingsmiddelen
- aanbieden van audiologisch onderzoek bij indiensttreding
- aanbieden van Pago gericht op gehoor, eens in de 3 jaar
- testen en eventueel aanschaffen van geluidsscherm 'de Baffle' tijdens repetities
- wisselende orkestopstellingen realiseren (meer afstand bl azers/strijkers/pauken)
- stimuleren van communicatie tussen aanvoerders/groepen over volume en balans
- informatiebrochure schrijven en drukken

Rotterdams Philharmonisch Orkest

In het Plan van Aanpak van het Rotterdams Philharmonisch Orkest wordt de soort van de maatregel, de maatregel zelf, de betrokkenen, de verantwoordelijken, het budget en de streefdatum vermeld, conform het voorbeeld Plan van Aanpak. De volgende maatregelen zijn aangekondigd:

Algemeen

- productie RI&E uitvoeren
- preventief: informatiemateriaal verzamelen en verspreiden

Gehoorbeschermingsmiddelen

- promoten, aanbieden en verstrekken van adequate gehoorbeschermingsmiddelen
- navraag en onderzoek blijven doen naar nieuwe gehoorbeschermingsmiddelen
- aanbieden van audiologisch onderzoek bij indiensttreding
- aanbieden van PAGO, gericht op gehoor; eens in de 3 jaar
- tijdens repetities testen en (weer) aanschaffen van geluidsscherm de 'Baffle'

Geluidsbelasting

- podiumaanpassing in de Grote Zaal van de Doelen
- wisselende orkestopstelling realiseren
- wisselende programmering, betere balans in repertoirekeuze en planning (meer kleine bezettingen)
- musici laten rouleren: spreiding van gevolgen van geluidsbelasting
- stimuleren van communicatie tussen aanvoerders/groepen en dirigent

Het Gelders Orkest

In het "Plan van aanpak HGO voorkomen gehoorschade 2004-2005" worden de maatregelen, de betrokkenen, de verantwoordelijken, het budget en de streefdatum vermeld. Er wordt onderscheid gemaakt in bronmaatregelen, beschermingsmaatregelen en maatregelen met betrekking tot bewustwording.

Bronmaatregelen

- verzoeken om medewerking dirigenten en bewaking door concertmeesters
- wisselende opstelling realiseren
- spreiding van de geluidsbelasting door repertoirekeuze

Beschermingsmaatregelen

- lessenaarroulatie per programma (strijkers)
- oordoppen verstrekken op verzoek
- oordoppen periodiek laten testen
- verstrekken lawaaistoppers bij hoog geluidsniveau
- testen van verschillende opstellingen met geluidsschermen en vastleggen resultaten
- aanschaf van geschikte geluidsschermen en gebruikersplan

Bewustwording

- 0-meting audiogram laten uitvoeren bij indiensttreding
- audiogrammen periodiek laten uitvoeren
- orkestleden voorlichten op gebied van gehoorschade middels een informatiebijeenkomst
- alle medewerkers in staat stellen kennis te nemen van website 'Orkest en gehoor'
- geluidsbelasting en mogelijke maatregelen op agenda werkoverleg musici
- informatie over geluid en gehoorschade opnemen in map 'HGO specifieke regelingen'

Limburgs Symfonie Orkest

Het Plan van Aanpak Geluid/gehoor van het LSO beoogt een integrale benadering van het probleem. Bij elke maatregel wordt de verantwoordelijke, de doelgroep, het budget en de streefdatum aangeduid. Het betreft de volgende maatregelen:

- promoten en aanbieden van gehoorbeschermingsmiddelen op maat bij indiensttreding en daarna periodiek,
- verstrekken van wegwerpoordopjes,
- navragen en onderzoeken van nieuwe gehoorbeschermingsmiddelen,
- aanbieden van gehoormeting bij indiensttreding,
- aanbieden PAGO gericht op gehoor,
- tijdens repetities aanbieden van geluidsschermen,
- streven naar een nieuwe repetitiezaal waar het geluid beter 'weg' kan,
- wisselende orkestopstellingen realiseren,
- betere balans in de programmering en repertoirekeuze,
- spelen in orkestbak waar genoeg ruimte is en het geluid 'weg' kan.
- stimuleren van communicatie tussen aanvoerders/groepen over volume,
- voorlichtingsmateriaal en handboek ontwikkelen

Residentie Orkest

In het Arbo Beleidsplan 2004/2005 van het Residentie Orkest wordt bij gezondheid geluid en gehoorschade als eerste aandachtspunt genoemd. De volgende activiteiten voor 2004 worden vermeld die gehoorschade kunnen voorkomen:

- aanschaf zeven individuele geluidsschermen
- aanschaf drie plexiglasschermen (schermen tussen instrumentgroepen)
- praktikabels in verschillende hoogtes
- altisten en 2^e violisten in de gelegenheid om oorpluggen te laten aanmeten

Met het oog op het arboconvenant worden in 2005 de volgende maatregelen genomen. Bij elke maatregel wordt de verantwoordelijke, de betrokkenen, het budget en de streefdatum aangeduid:

- informatie verzamelen en drukken
- aanbieden audiologisch onderzoek bij indiensttreding
- nulmeting audiologisch onderzoek bij overige orkestleden
- PAGO eenmaal per 8 jaar
- promoten, aanbieden en verstrekken van adequate gehoorbeschermingsmiddelen
- balans in programmering realiseren

- aandacht voor repertoirekeuze en planning
- meer kleine bezettingen, aandacht voor klassiek repertoire en wisselende programmering
- stimuleren van communicatie tussen dirigent, aanvoerders/groepen over volume en balans
- tijdens repetities en concerten nog meer gebruik maken van speciale geluidsschermen voor de risicogroepen

Nederlands Philharmonisch Orkest / Nederlands Kamer Orkest

Het meest recente Arbo Beleidsplan komt uit 1998! Toen was er nog geen sprake van een arboconvenant. In het plan worden de risico's geïnventariseerd, toegelicht en geanalyseerd die musici maar ook technici en stafmedewerkers lopen bij het uitoefenen van het beroep. Daarbij wordt niet alleen aandacht besteed aan geluidsbelasting. Speciale aandacht is er voor de oudere werknemer. Tevens wordt verslag gedaan van het ziekteverzuim.

In het plan worden risico's en daaraan verbonden maatregelen ingedeeld in drie prioriteitscategorieën: hoog, midden en laag. Hoge prioriteit genieten de volgende maatregelen die zijn gericht op beperking van geluid:

- Verbetering van gemak en effect van de oorplug door een landelijke commissie. De ter beschikking staande oorplug ER-15 wordt onvoldoende gebruikt.
- Aanpassingen aan de akoestiek in sommige zalen (extra geluidsdempende gordijnen en geluidsschermen).
- Eigen verantwoordelijkheid van musici bevorderen door materiaal en informatie te verstrekken.
- Audiometrisch onderzoek (i.h.k.v. PAGO) is mogelijk.

Noord Nederlands Orkest

In het plan van het NNO wordt bij elke maatregel de soort van de maatregel, de betrokkenen, de verantwoordelijken, het budget en de streefdatum vermeld. Het betreft de volgende maatregelen:

- promoten en aanbieden van gehoorbeschermingsmiddelen op maat, bij indiensttreding en periodiek
- verstrekken van 'wegwerp' oordopjes
- navraag en onderzoek doen naar nieuwe gehoorbeschermingsmiddelen
- aanbieden van audiologisch onderzoek bij indiensttreding
- aanbieden van PAGO gericht op gehoor, eens in de 3 jaar
- plaatsen van geluidsschermen
- streven naar aanpassing akoestiek repetitiezaal (ophanging van gordijnen)

- wisselende orkestopstellingen realiseren (meer afstand blazers/strijkers/pauken)
- goede balans in programmering
- voorlichtingsmateriaal en handboek ontwikkelen ter preventie van gehoorschade, blessures en stress

Het Brabants Orkest

Het Plan van Aanpak Gehoor van het Brabant Orkest beoogt een integrale benadering van het probleem. Bij elke maatregel wordt de verantwoordelijke, de doelgroep, het budget en de streefdatum aangeduid. Het betreft de volgende maatregelen:

- promoten en aanbieden van gehoorbeschermingsmiddelen op maat bij indiensttreding en daarna periodiek,
- verstrekken van wegwerpoordopjes,
- navragen en onderzoeken van nieuwe gehoorbeschermingsmiddelen,
- aanbieden van gehoormeting bij indiensttreding,
- aanbieden Pago gericht op gehoor,
- tijdens repetities aanbieden van geluidsschermen,
- podiumaanpassing
- wisselende orkestopstellingen realiseren,
- betere balans in de programmering en repetoirekeuze,
- aandacht voor geluidsterkte (minder fortissimo) bij repetities en uitvoeringen,
- musici binnen de strijkersgroepen laten rouleren,
- stimuleren van communicatie tussen aanvoerders/groepen over volume,
- voorlichting en informatie in intern communicatieblad

Muziekcentrum van de Omroep

Het MCO heeft geen plan van aanpak op schrift gesteld maar heeft wel degelijk hard gewerkt aan het beperken van de gevolgen van schadelijk geluid. De volgende maatregelen zijn de laatste jaren geïmplementeerd tegen de schadelijke gevolgen van geluid:

- ontwikkeling en aanschaf geluidsschermen,
- ter beschikking stellen van oordoppen,
- orkestopstelling,
- interne geluidsmetingen,
- voorlichting aan dirigenten,
- gehoormeting

ITEMLIJST FACE TO FACE INTERVIEWS ORKESTEN

1. Uw orkest heeft een Plan van Aanpak opgesteld om schadelijk geluid te beperken. Kunt u een korte samenvatting geven van de maatregelen of activiteiten die daarin worden aangegeven?

Loop van elke maatregel na of en hoe deze is uitgevoerd. Denk aan: geluidschermen, oordoppen, opstelling instrumentgroepen, repertoirekeuze, geluidsmetingen, etc.

Wat zijn de succes- en faalfactoren daarbij?

Loop van elke maatregel na in hoeverre deze effect heeft opgeleverd. Denk aan: bewustwording bij staf en/of musici, is beperking gehoorschade gedragsstandaard geworden?

Wat zijn de succes- en faalfactoren daarbij?

2. *Loop na welke maatregelen / activiteiten uit het Plan van Aanpak overeenkomen met suggesties of aanbevelingen die zijn gedaan in het arboconvenant.*

Heeft u iets gehad aan de convenantmaatregelen; heeft de informatie vanuit het arboconvenant u op weg geholpen? Waarom wel of niet. *Denk aan communicatie: plakkleem, 6 nieuwsberichten, 3 pamfletten 'Ode aan het Oor' en 3 posters.*

Vindt u dat de convenantmaatregelen zijn 'geland' op de werkvloer en wat zijn de kritische succes- en faalfactoren daarbij geweest?

3. Welke activiteiten en/of producten binnen het arboconvenant beschouwt u als succesvol en welke niet? Waarom?

Specifiek aan de orde komen: website, prestatiecontracten met arbodiensten (specifieke RI&E, betere contracten) en minimumeisen voor ver- en nieuwbouw.

4. Welke aanvullende behoeften leven bij uw orkest op het gebied van preventie van schadelijk geluid?

**TELEFONISCHE VRAGENLIJST VOOR ORKESTLEDEN
TEN BEHOEVE VAN DE EINDEVALUATIE ARBOCONVENANT ORKESTEN**

Goedemorgen (– middag),

U spreekt met [naam] van Orbis. Wij zijn een onderzoeksbureau dat het arboconvenant Geluid voor de orkesten evalueert. Dit arboconvenant is de afgelopen drie jaar gecoördineerd door Mirjam Coronel en Agaath Kouwenhoven van Orkest en Gehoor uit Amsterdam. Als het goed is, weet u dat dit convenant wordt geëvalueerd want u heeft via uw werkgever aangegeven mee te willen werken aan een telefonisch interview. Klopt dat ?

Uw naam zal nergens worden genoemd. De rapportage is niet herleidbaar naar personen.

**Komt het uit dat ik u nu wat vragen stel? Het duurt maximaal een kwartiertje.
[Als het nu niet kan, dan een afspraak maken!]**

ACHTERGRONDVRAGEN

1. Klopt het dat u orkestlid bent met als instrument of koorlid ? **[vooraf opzoeken]**

2. Klopt het dat u werkt bij? **[het gaat om het grootste contract]
Één orkest invullen. [opnoemen]**
 1. Het Brabants Orkest
 2. Het Gelders Orkest
 3. Holland Symfonia
 4. Koninklijk Concertgebouworkest
 5. Limburgs Symphonie Orkest
 6. Metropole Orkest (MCO)
 7. Nederlands Philharmonisch Orkest (voorheen Nederlands Kamerorkest en Nederlands Symphonie Orkest)
 8. Noord Nederlands Orkest (NNO)
 9. Orkest van het Oosten
 10. Radio Filharmonisch Orkest (MCO)
 11. Radio Kamer Filharmonie (MCO)
 12. Residentie Orkest
 13. Rotterdams Philharmonisch Orkest
 14. Groot Omroepkoor (MCO)

3. Heeft u een vaste of roulerende positie in het orkest (structureel)?
1. vaste positie in het orkest
 2. roulerende positie in het orkest (roterend)
4. Bent u lid van de OR?
1. ja
 2. nee
5. Bent u lid van de commissie VGW ('Veiligheid, Gezondheid en Welzijn')?
1. ja
 2. nee

6. Hoe oud bent u?

Leeftijd: jaar

KENNIS

7. Bent u op de hoogte van de mogelijke gevolgen van schadelijk geluid voor musici?
1. ja
 2. nee
8. Wist u dat er een convenant (landelijke afspraken) bestond waardoor diverse activiteiten gericht op schadelijk geluid voor de orkesten zijn ondernomen?
1. ja
 2. nee [**naar vraag 10**]
9. Hoe heeft u daarvan gehoord? [**de interviewer leest de antwoorden op en kruist aan, meerdere antwoorden mogelijk**]
1. via de plakkleem
 2. via de 6 nieuwsberichten
 3. via drieluik pamfletten 'Ode aan het oor'
 4. door A3-posters
 5. via de speciale website (www.orkestengehoor.nl)
 6. via uw werkgever
 7. via collega's
 8. anders, namelijk

10. Heeft uw orkest een eigen Plan van Aanpak (of een eigen arbo-plan) voor schadelijk geluid?

1. ja
2. nee [naar vraag 12]
3. weet niet [naar vraag 12]

11. Kent u de inhoud daarvan?

1. ja
2. een beetje
3. nee

12. Hoe kunnen volgens u de schadelijke gevolgen van geluid het beste worden beperkt of voorkomen? [meerdere antwoorden mogelijk, niet oplezen. Doorvragen als respondent uit zichzelf weinig aangeeft.]

1. dat kan niet, het hoort er nu eenmaal bij
2. ik weet er geen
3. door er onder collega's over te praten en informatie uit te wisselen
4. door het gehoor van de musicus regelmatig te checken (audiogram)
5. door de positie van musici binnen de instrumentengroep te rouleren
6. door de positie van instrumentgroepen te rouleren
7. door alternatieve orkestopstellingen
8. door meer ruimte tussen musici te creëren
9. door oordoppen te gebruiken tijdens de studie thuis
10. door oordoppen te gebruiken tijdens de repetities
11. door oordoppen te gebruiken tijdens de uitvoeringen
12. door geluidschermen te gebruiken
13. door de in-ear monitor te gebruiken (antigeluid)
14. door geluidsbewuster te programmeren
15. door de dirigent geluidsbewuster te laten repeteren
16. door bij het (ver)bouwen van de orkestbak rekening te houden met schadelijk geluid
17. door bij het (ver)bouwen van het podium rekening te houden met schadelijk geluid
18. door minder uren te werken
19. door het verdelen van speelbeurten (bijv. een programma of deel van een soms wel te spelen en soms niet)
20. door soms met een verkleind orkest te spelen
21. anders, namelijk

HOUDING / BEWUSTZIJN

13. Vindt u dat u in uw werk blootstaat aan hard (schadelijk) geluid?

1. ja
2. een beetje / soms
3. nee [naar vraag 23]
4. geen mening

14. Ondervindt u hinder van dit harde (schadelijk) geluid?

1. ja
2. een beetje / soms
3. nee [naar vraag 21]

15. Geef aan in welke mate u hinder heeft van oorsuizen (tinnitus).

1. geen hinder
2. een beetje hinder
3. veel hinder

16. Geef aan in welke mate u hinder heeft van een sterk verhoogde gevoeligheid van de oren voor scherpe geluiden die hinderlijk hard klinken (hyperacusis).

1. geen hinder
2. een beetje hinder
3. veel hinder

17. Geef aan in welke mate u hinder heeft van het anders waarnemen van toonhoogtes door het linker- en rechteroor (diplacusis).

1. geen hinder
2. een beetje hinder
3. veel hinder

18. Geef aan in welke mate u hinder heeft van vervormde geluiden (distortie).

1. geen hinder
2. een beetje hinder
3. veel hinder

19. Geef aan in welke mate u hinder heeft van een sterk verschillende gevoeligheid tussen het linker- en rechteroor, waardoor je in ruimtes met achtergrondgeluid specifieke geluiden moeilijk kunt onderscheiden (cocktail-party-effect).

1. geen hinder
2. een beetje hinder
3. veel hinder

20. Heeft u nog hinder van andere gevolgen van schadelijk geluid?

1. nee
2. ja, beetje hinder van
3. ja, veel hinder van

21. Vindt u dat die hinder van hard geluid nu minder is dan pakweg vier jaar geleden?

1. ja
2. een beetje
3. nee [naar vraag 23]

22. Hoe komt dat?

Antwoord:.....

IMPLEMENTATIE / GEDRAG

23. Gaat u nu anders om met hard of schadelijk geluid dan enkele jaren geleden?

1. ja
2. een beetje / soms
3. nee

24. Wat doet u **zelf** om de gevolgen van schadelijk geluid te beperken? [meerdere antwoorden mogelijk; niet voorlezen]

1. ik doe niets
2. ik draag (soms) gehoorbescherming tijdens de studie thuis
3. ik draag (soms) gehoorbescherming tijdens de repetities
4. ik draag (soms) gehoorbescherming tijdens de uitvoeringen
5. ik gebruik speciaal op maat gemaakte oordoppen
6. ik gebruik wegwerpoordoppen
7. ik praat er met collega's over en/of wissel informatie uit
8. ik laat regelmatig mijn gehoor checken (audiogram)
9. ik probeer meer podiumruimte te creëren tussen mijzelf en mijn collega's
10. ik gebruik in-ear monitor (antigeluid)
11. ik hou er ook buiten de werksfeer rekening mee om schadelijk geluid te voorkomen (bv. door stilteperiodes, geen heavy metal concerten, etc.)
12. anders, namelijk

25. Heeft u iets gemerkt van maatregelen of activiteiten die **uw orkest** heeft getroffen om het schadelijk geluid voor u te beperken?

1. ja
2. een beetje / soms
3. nee [naar vraag 29]

26. Van welke maatregelen of activiteiten heeft u iets gemerkt? [meerdere antwoorden mogelijk; antwoorden oplezen en aankruisen]

1. het orkest heeft mij aangeboden een gehoormeting te doen
2. wij kunnen binnen onze instrumentgroep rouleren
3. wij kunnen instrumentgroepen rouleren
4. er worden (meer) geluidschermen gebruikt
5. er worden alternatieve orkestopstellingen gebruikt
6. er worden oordoppen gebruikt tijdens de repetities
7. er worden oordoppen gebruikt tijdens de uitvoeringen
8. de in-ear monitor kan worden gebruikt
9. er wordt geluidsbewust geprogrammeerd
10. de dirigent repeteert geluidbewuster
11. er wordt meer overlegd over schadelijk geluid
12. schadelijk geluid is onderwerp van gesprek in de artistieke commissie
13. er is een vast aanspreekpunt voor schadelijk geluid
14. er wordt bij het (ver)bouwen van de orkestbak rekening gehouden met schadelijk geluid
15. er wordt bij het (ver)bouwen van het podium rekening gehouden met schadelijk geluid
16. wij werken minder uren
17. wij verdelen de speelbeurten (bv. een programma of door een deel van een stuk soms wel te spelen en soms niet)
18. wij spelen soms met een verkleind orkest
19. anders, namelijk

27. Heeft of hebben [de in vraag 26 aangekruiste maatregelen of activiteiten opnoemen] geleid tot minder blootstelling aan schadelijk geluid?

1. het orkest heeft mij aangeboden een gehoormeting te doen
2. wij kunnen binnen onze instrumentgroep rouleren
3. wij kunnen instrumentgroepen rouleren
4. er worden (meer) geluidschermen gebruikt
5. er worden alternatieve orkestopstellingen gebruikt
6. er worden oordoppen gebruikt tijdens de repetities
7. er worden oordoppen gebruikt tijdens de uitvoeringen
8. de in-ear monitor kan worden gebruikt

9. er wordt geluidsbewust geprogrammeerd
10. de dirigent repeteert geluidbewuster
11. er wordt meer overlegd over schadelijk geluid
12. schadelijk geluid is onderwerp van gesprek in de artistieke commissie
13. er is een vast aanspreekpunt voor schadelijk geluid
14. er wordt bij het (ver)bouwen van de orkestbak rekening gehouden met schadelijk geluid
15. er wordt bij het (ver)bouwen van het podium rekening gehouden met schadelijk geluid
16. wij werken minder uren
17. wij verdelen de speelbeurten (bijv. een programma of deel van een soms wel te spelen en soms niet)
18. wij spelen soms met een verkleind orkest
19. anders, namelijk

28. **[Indien van toepassing:]** Waardoor heeft of hebben de maatregel(en) of activiteit(en) waarvan u wél iets heeft gemerkt, niet gewerkt en hoe komt dat? **[de in vraag 26 aangekruiste maatregelen of activiteiten noemen die niet zijn aangekruist in vraag 27]**

Antwoord:.....

29. Vindt u dat er voldoende maatregelen worden genomen om het schadelijke geluid te beperken?

1. ja
2. nee
3. weet niet

30. Zijn er nog andere maatregelen of activiteiten die volgens u genomen kunnen worden?

1. ja, nl
2. nee
3. weet niet

Dat waren de vragen!

Hartelijk dank voor uw medewerking.

U wordt op de hoogte gebracht van de resultaten van het onderzoek via uw hoofd P&O en de website www.orkestengehoor.nl.

LET OP:

31. Is de respondent een man of vrouw? [**niet voorlezen, vaststellen aan de telefoon**]

1. Man
2. Vrouw

32. Aantekeningen van de interviewer [evt.]:

.....

.....